

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Årsrapport 2016

MARS 2017

Rapport	<i>Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Årsrapport 2016.</i> Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet
Dato	2.3.2017
Ansvarlige	Lise Hatten, Finn Katerås, Ragnhild Hoel, Jostein Løvdal, Cecilie Askhaven og Per Guldbrand Solli
Bidragstere	Kari Stuberg og Turid Trötscher

Innhold

INNHOOLD	3
1. ARBEIDET I DIREKTORATENE I 2016	5
VIKTIGE OPPGAVER FOR DIREKTORATENE I 2016	5
NETTVERKSSAMLING PÅ ØYA – NORDRE EIK I AUGUST	5
OPPFØLGING - ØKONOMI.....	5
2. TILTAK FOR IVARETAKELSE AV KULTURMINNER, BIOLOGISK MANGFOLD OG LANDSKAP I 2016.....	6
LANDSKAPSRRELATERTE TILTAK.....	6
KULTURMINNER	7
BIOLOGISK MANGFOLD.....	7
3. STATUS I OMRÅDENE.....	8
ORGANISERING OG SAMHANDLING – GRUNNEIERE, KOMMUNE, FYLKE.....	8
EKSISTERENDE OG FRAMTIDIGE ”TRUSLER” FOR OMRÅDENE	8
UTADRETTET INFORMASJON	8
NÆRINGSUTVIKLING.....	9
4. FORDELING AV MIDLER PÅ ULIKE FORMÅL I 2016.....	10
DRIFT OG ENGANGSKOSTNADER I 2016	10
FORDELING ULIKE TILTAKSKATEGORIER I 2016.....	10
VEDLEGG 1. ÅRSRAPPORTERING 2016. FORBRUK ALLE OMRÅDER.....	15

Denne rapporten oppsummerer arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* i 2016. Årsrapporten er mindre omfangsrik enn tidligere. På grunn av økt ramme for 2017 med igangsetting av utvelgelsesprosess for å innlemme nye områder i utvalget, vil direktoratene prioritere dette arbeidet i første kvartal 2017. Vi belyser likevel samme temaer som tidligere, og statistikken presenteres som før slik at vi kan følge utviklingen over tid.

Kapittel 1 omhandler direktoratenes arbeid, kapittel 2 sammenstiller aktivitetsnivået innenfor de ulike tiltakskategoriene, kapittel 3 oppsummerer status for arbeidet i områdene og kapittel 4 omhandler fordeling av tildelte midler på ulike formål i 2016.

Dokumentet må ses i sammenheng med notat av 2.3.2017, som viser hvordan midlene fra særskilt bevilgning 2017 over jordbruksoppjøret og KLDs budsjett til *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* ønskes fordelt mellom fylker/områder.

1. Arbeidet i direktoratene i 2016

Viktige oppgaver for direktoratene i 2016

Det er fortsatt et tett og godt samarbeid mellom Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren og Miljødirektoratet.

Viktige oppgaver i 2016 har vært:

- fordeling av midler, tilrettelegging og oppfølging av arbeidet i fylkene
- forskriftsarbeid
- planlegging og gjennomføring av dagssamling for forvaltningen i Oslo 19. april
- planlegging og gjennomføring av nettverkssamling 23. og 24. august (se egen tekst under)
- to nyhetsbrev, juni og desember
- informasjon på www.utvalgtekulturlandskap.no og Utvalgte kulturlandskaps facebook-side
- refotografering av utvalgets pr. i dag siste fem områder
- utvikling av nettløsning for foto noe forsinket
- oppfølging av bruken av tildelte rammer (se utdyping under)

Direktoratene har hatt ett møte med departementene, i tillegg til interne møter. Hovedtyngden av kontakten til fylkene går mellom Landbruksdirektoratet og landbruksavdelingene i fylkene.

Nettverkssamling på Øya – Nordre Eik i august

Den nasjonale nettverkssamlingen for *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* ble arrangert på Øya – Nordre Eik i Nannestad i Akershus, 23.- og 24. august 2016. Til sammen deltok over 120 grunneiere, bønder og representanter fra forvaltningen fra de 22 områdene i utvalget. Det var også god deltakelse fra både politikere, inkludert statssekretærer fra begge departementer, og den sentrale forvaltningen.

Og nettverkssamlingen ble som vanlig gjennomført i nydelig sommervær! Med en flott befarings på dag 1 og mange spennende innlegg og diskusjoner på dag 2.

Les mer på www.utvalgtekulturlandskap.no eller [her](#)

Oppfølging - økonomi

Direktoratene har fulgt opp bruken av tildelte midler. Ansvar ved årsskiftet 2016/2017 er om lag 16 mill. kroner. Sett i forhold til økonomiske rammer og type prosjekter er dette rimelig. Fylkene følger opp arbeidsfrister og inndrar midler ved behov. Det ble i 2016 inndratt om lag 1,2 mill kroner. Udisponerte midler ved årsskiftet er om lag 530 000 kroner. Dette er i stor grad midler som er tiltenkt tiltak men ikke innvilget ennå. Som tidligere vil midlene overføres og bli stående hos fylkene i 2017.

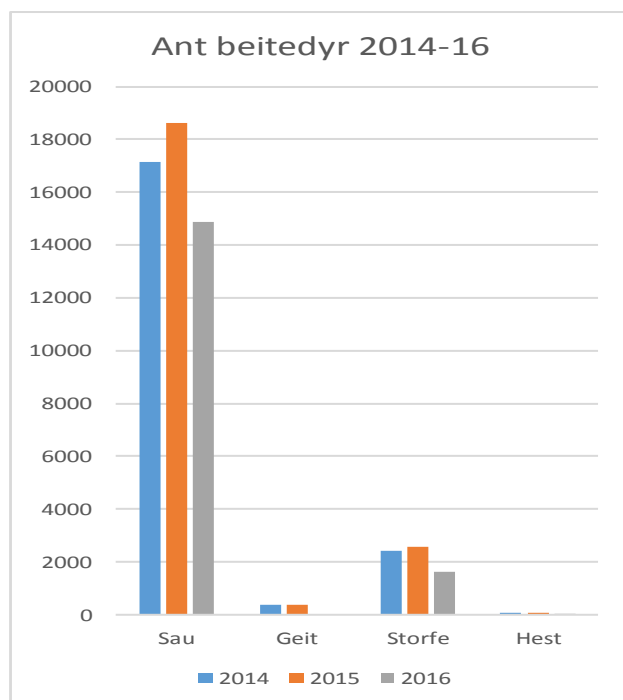
2. Tiltak for ivaretagelse av kulturminner, biologisk mangfold og landskap i 2016

Miljøindikatorene er spredt på temaene kulturminner, biologisk mangfold og landskapsrelaterte tiltak. Innen landskapsrelaterte tiltak inngår opplysninger om beiting. Fylkene gir noe varierende opplysninger om tall for de ulike miljøindikatorene. Tallene vi oppgir her i rapporten er derfor minimumstall.

Landskapsrelaterte tiltak

Det er gjennomført tiltak på til sammen 1780 daa. Vi vet at dette tallet er større, da mange ikke har oppgitt areal. Det er gjennomført ryddetiltak eller annet vedlikehold langs mer enn 4180 km med stier og veier. I tillegg kommer 8 ryddeaksjoner av søppel. Innenfor de utvalgte kulturlandskapene er 44 setre i drift (2014: 44, 2015: 43).

I 2016 er det rapportert 16 500 dyr på beite (2015: 21 500). Det reelle tallet er betydelig høyere, da ikke alle områdene har oppgitt dyretall. Figuren nedenfor viser fordelingen av antall på ulike dyreslag. Både storfe, småfe og rein beiter i de utvalgte områdene. Vi har ikke opplysninger om tall for rein på beite.

Figur 1: Fordeling av antall beitedyr på ulike dyreslag 2014, 2015 og 2016. Tallene er mangelfulle, og det reelle antallet betydelig høyere.

Kulturminner

I 2016 er det utarbeidet 13 nye tiltaksplaner eller tilstandsvurderinger for kulturminnetiltak, og det er foretatt 13 registreringsprosjekt av større og mindre omfang.

	Antall tiltak	Kommentar
Automatisk freda kulturminner	19 (2014: 29, 2015: 5)	Skjøtsel av gravhauger inngår i denne kategorien.
Steingjerder/skigarder	Ikke tall for 2016 (2014: 1272, 2015: 1375 løpemeter)	
Bygninger	26? (2014: 74, 2015: 40)	Usikker rapportering.
Andre kulturminner	14 (2014: 5, 2015: 8)	

Tabell 1. Kulturminnetiltak i 2016

Biologisk mangfold

En del fylker er i gang med oppdatering av skjøtselsplaner, samtidig som det fortsatt utarbeides nye. I 2016 har det vært arbeidet med 44 skjøtselsplaner/beitebruksplaner (2015: 42).

	Areal tiltakene omfatter (daa)	Kommentar
Skjøtsel av de utvalgte naturtypene slåttemark og slåttemyr	337 daa (2014: 570, 2015: 894)	Slåttemark utgjør så godt som hele dette arealet. Noe fulldyrka er iberegnet her. Usikker rapportering, antall dekar sannsynligvis høyere.
Restaurering av de utvalgte naturtypene slåttemark og slåttemyr	12 daa (2014: 353, 2015: 114)	Slåttemark utgjør så godt som hele dette arealet
Skjøtsel av utvalgt naturtype kystlynghei	10 716 daa (2014: 12 670, 2015: 10 862)	
Restaurering av utvalgt naturtype kystlynghei	152 daa (2014: 64, 2015: 75)	
Tiltak i andre biologisk verdifulle arealer (istandsetting og skjøtsel)	23 800 daa (2014: 28 950, 2015: 25 800)	Hoveddelen av arealet er naturbeitemark og beiteskog, men også arealer som strandeng, sanddyner med mer inngår her.
Skjøtta styvingstrær	0 (2014: 3, 2015:0)	Tallet oppgir antall trær
Fjerning av fremmede arter	17 tiltak (2014: 5, 2015: 17)	kjempe-springfrø og sitkagran

Tabell 2. Biologisk mangfold-relaterte tiltak 2016

3. Status i områdene

Organisering og samhandling – grunneiere, kommune, fylke

Grunneiere/driver i områdene er jevnt over positive til statusen området har, og påvirker utviklingen i området gjennom deltakelse i styringsgrupper/arbeidsgrupper og dialog. Det meldes om lite konflikter.

Kommunene medvirker i de fleste områder, men innsatsen varierer noe. I rapporteringen kommer det fram at manglende oppfølging fra kommunen oppfattes som utfordrende i enkelte områder. De fleste områder har blitt enige om en hensiktsmessig arbeidsdeling mellom de ulike partene/aktørene.

Samarbeidet på regionalt nivå fungerer også bra. I rapporteringen fra fylkene (som hovedsakelig utarbeides av fylkesmennes landbruksavdelinger), er det stadig færre som etterlyser bistand fra fylkeskommune og miljøvernavdeling. Men det er fortsatt noen steder dette bør styrkes.

Eksisterende og framtidige ”trusler” for områdene

Et stort flertall av områdene oppgir at det ikke har oppstått nye trusler i 2016. I Buskerud ble det valgt et annet alternativ for trase for nye E16 og jernbane, enn det som berørte Steinssletta.

Følgende forhold som fylkene peker på kan nevnes:

- I Oppland frykter man at et evt bortfall av tilskudd til innmarksbeite vil ramme Nordherad, hvor mye av innmarka er beite, ekstra hardt.
- I Rogaland nevnes slitasje på turstier i området, og uenighet om hvordan dette kan løses uten å skade kvalitetene i området, som en utfordring.
- I Sogn og Fjordane fører inngrep i Grindsdalen i forbindelse med utbygging av Leikanger kraftverk til at den tidligere påtenkte utvidelsen av Grinde-Engjasete ikke blir aktuell. I Hoddevik-Liset påvirker brannen på Selje hotell påvirker tilgjengelighet og muligheten til å formidle verdiene.
- I Finnmark fører en lokal konflikt til at et ryddet beite likevel ikke kan tas i bruk av sauebønder.

Utadrettet informasjon

- **Skilting** er viktig for profilering og tilrettelegging for bruk i områdene. Endel områder har skilt på plass, men svært mange ønsker å få dette til i løpet av 2017 og 2018. Flere fylker har satt av midler, men «sparer opp» for å kunne dekke kostnadene. Noen samkjører skilt-opplegg med nasjonalpark eller kommune. Av praktiske eller andre hensyn har noen laget andre utforminger enn profilmalen, oftest likevel med selve logoen med. Direktoratene ønsker at slike tilpasninger gjøres i samråd med oss. Det er fortsatt uløste spørsmål knyttet til skilting fra vei og kontakt med veimyndighetene.
- **Aktiviteter og arrangementer:** Både antall og mangfold i typer arrangementer er omfattende i områdene. Vi nevner: slåttedager, kurs i ulike typer skjøtsel (ljøslått og annen skjøtsel av kulturmarker, av kulturminner) og tradisjonelt bygningshåndverk, kystlyngheibrenning, åpen dag på seter/gård, familiedager, blomstervandring, høsttakkefest, guida turer/sykkelturer, markdag om drenering, fagdager og større fagseminar, museumsarrangementer, åpning av turstier eller istandsatte bygninger. Mange har ryddeaksjoner, flere i samarbeid med skoler. Mye er arrangert i samarbeid med andre lokale og regionale aktører. Flere områder har besøkt et annet av områdene for gjensidig kunnskapsoverføring og erfaringsutveksling.
- **Media:** Mange melder om dekning av både arrangementer og tiltak i lokal og regional presse/radio/TV. Flere områder har egen nettside eller Facebook-side, andre bruker fylkesmannens eller kommunens sider, eller sider til andre samarbeidspartnere.

- **Publikasjoner:** Endel områder lager rikt illustrerte årsrapporter, noen har produsert eller har planer om å produsere brosjyrer, turguider eller bøker om sentrale tema i området
- **Formidling i forbindelse med refotografering:** Det må nevnes at i kjølvannet av refotograferingen skjer en omfattende formidling gjennom økt fokus i media, lokale arrangementer med foredrag, utstillinger og sammenkomster for aktørene i området.

Næringsutvikling

I 2016 ble det brukt noe mer midler til næringsutviklingstiltak enn i 2015. Fra om lag 585 000 kroner i 2015 til om lag 650 000 kroner i 2016. Tiltakene kan fordeles på følgende:

- **Landbruksdrift** alle områder er fortsatt/økt landbruksdrift og motivasjon knyttet til denne grunnleggende viktig. Å holde oppe trykket i den tradisjonelle drifta er en konstant utfordring. Tiltak som nevnes er investeringer i driftsbygninger, dieselaggregater for strøm til setrer, avtaler om økt antall beitedyr inn i området, oppfølging av nye skjøtelsesplaner gjennom møter grunneiere/forvaltning, grøfting/drenering, vedlikehold av veier, lektere m.m., beitebruksplaner, mulig introduksjon av reindrift, nye drivere.
- **Råvaresalg og matforedling** foregår i de samme områdene som før, og flere ønsker økt bruk av lokale råvarer til ulike tilbud i og ved området.
- **Turisme** er den mest utbredte tilleggsnæringen og omfatter et bredt spekter av gårds- og seterturisme – overnatting, gårdsbutikk, servering og ulike aktivitetstilbud. Generelt arbeides det for økt tilrettelegging for besøkende, formidling, gjenbruk av bygninger og satsing på lokalt næringsliv, flere steder i nært samarbeid med kommune og andre – blant annet museer.
- **Håndverksnæring:** Som tidligere har særlig to fylker fokus på dette – henholdsvis bygningsrestaurering og duodji/samisk håndverk med tanke på inntekt og kurs.
- **Annet:** Et fylke melder om at kommunens arbeidstreningsgruppe tar på seg skjøtseloppgaver

4. Fordeling av midler på ulike formål i 2016

Bevilgningen til *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* var i 2016 12 mill. kroner, 6 mill. kroner over Jordbruksavtalen og 6 mill. kroner over KLDs budsjett. Midlene er forvaltet gjennom Landbrukets utviklingsfond (LUF).

I 2016 ble det holdt av 532 380 kroner til sentrale tiltak. Faktisk bruk av sentrale midler i 2016 var 495 812 kroner. Av dette gikk 300 000 kroner til refotografering av de siste fem områdene, 187 242 kroner til nettverkssamlingen på Øya – Nordre Eik og 8 570 kroner til mat på fagsamlingen for forvaltningen. Udisponerte midler, 36 568 kroner, ble overført til 2017.

Malene for økonomisk rapportering og budsjettinnspill som fylkene bruker synliggjør skillet mellom engangskostnader/investeringskostnader og driftskostnader. Se *Vedlegg 1: Tabell Årsrapportering 2016 Forbruk alle områder*.

Drift og engangskostnader i 2016

I 2016 fikk fylkene tildelt en ramme på 11 475 000 kroner til tiltak i de 22 områdene. I tillegg har fylkene brukt egne udisponerte og inndratte midler fra 2015, slik at de totalt har fordelt 12 587 599 kroner til tiltak i områdene. Av dette er 6 358 869 kroner investeringstiltak/engangstiltak (51 prosent), og 6 228 730 kroner drifts-/skjøtselstiltak (49 prosent).

Fordeling ulike tiltakskategorier i 2016

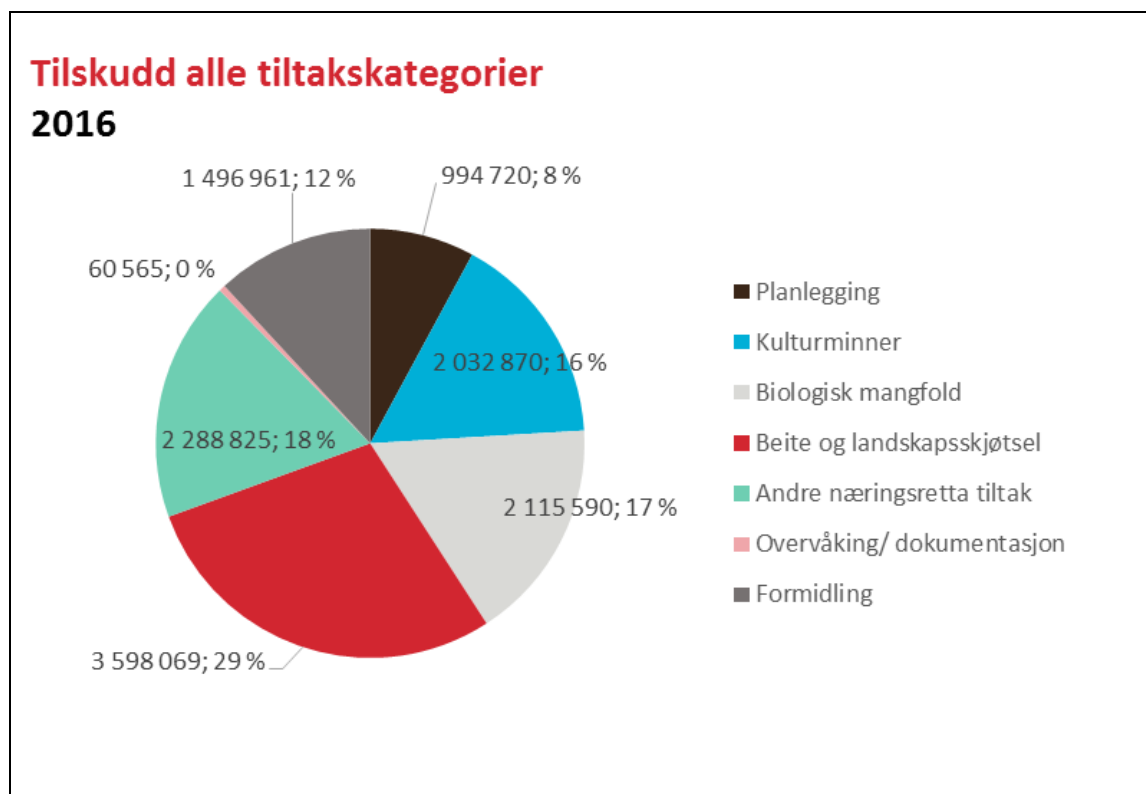
Tabell og figur nedenfor viser bevilget beløp fra *Utvalgte*-rammen til ulike tiltak/miljøformål i alle områder 2016:

Tiltak i 2016	Bevilget beløp kr	Bevilget beløp %
Planlegging	994 720	8
Kulturminner	2 032 870	16
Biologisk mangfold	2 115 590	17
Beiterelatert tiltak og landskapsskjøtsel	3 598 069	29
Andre næringsretta tiltak	2 288 825	18
Overvåking/ dokumentasjon	60 565	0
Formidling	1 496 961	12

Tabell 3: Bevilget beløp, alle tilskuddskategorier, alle områder i 2016.

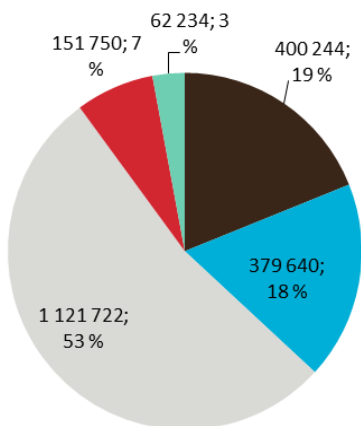
Under følger figurer som viser hvordan midlene har fordelt seg på de ulike formålene i 2016:

- Figur 2 viser en samlet fremstilling av tilskudd til alle tilskuddskategoriene.
- Figur 3 viser hvordan midlene i kategoriene biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 4 viser hvordan midlene innenfor kategoriene planlegging og formidling fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 5 viser en samlet fremstilling av tilskudd til alle tilskuddskategorier i perioden 2013 til 2016.
- Figur 6 viser hvordan ulike tiltakskategorier fordeler seg på ulike typer tiltak og miljøverdier i det enkelte område.

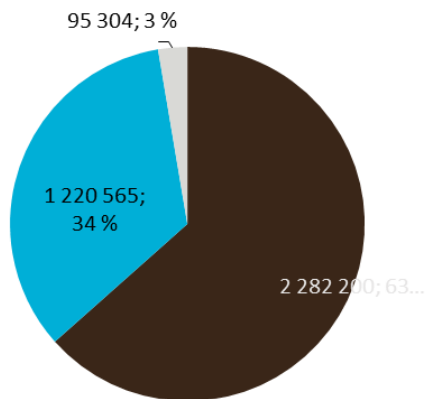
Figur 2: Tilskudd alle tilskuddskategorier, alle områder 2016

Tilskudd til biologisk mangfold 2016

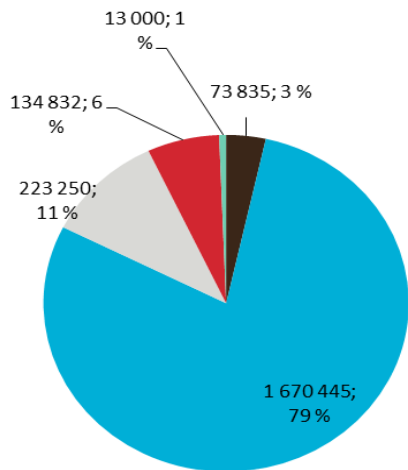
- Kystlynghei
- Utvalgte naturtyper
- Særskilte biologiske verdier
- Fjerning av fremmede arter
- Annet

Tilskudd til beite og landskapsskjøtsel 2016

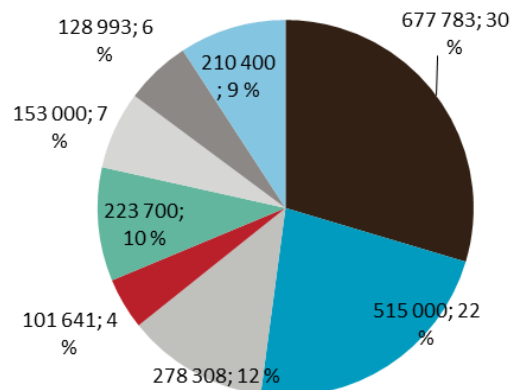
- Beiterelaterte tiltak
- Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding
- Annet

Tilskudd til kulturminner 2016

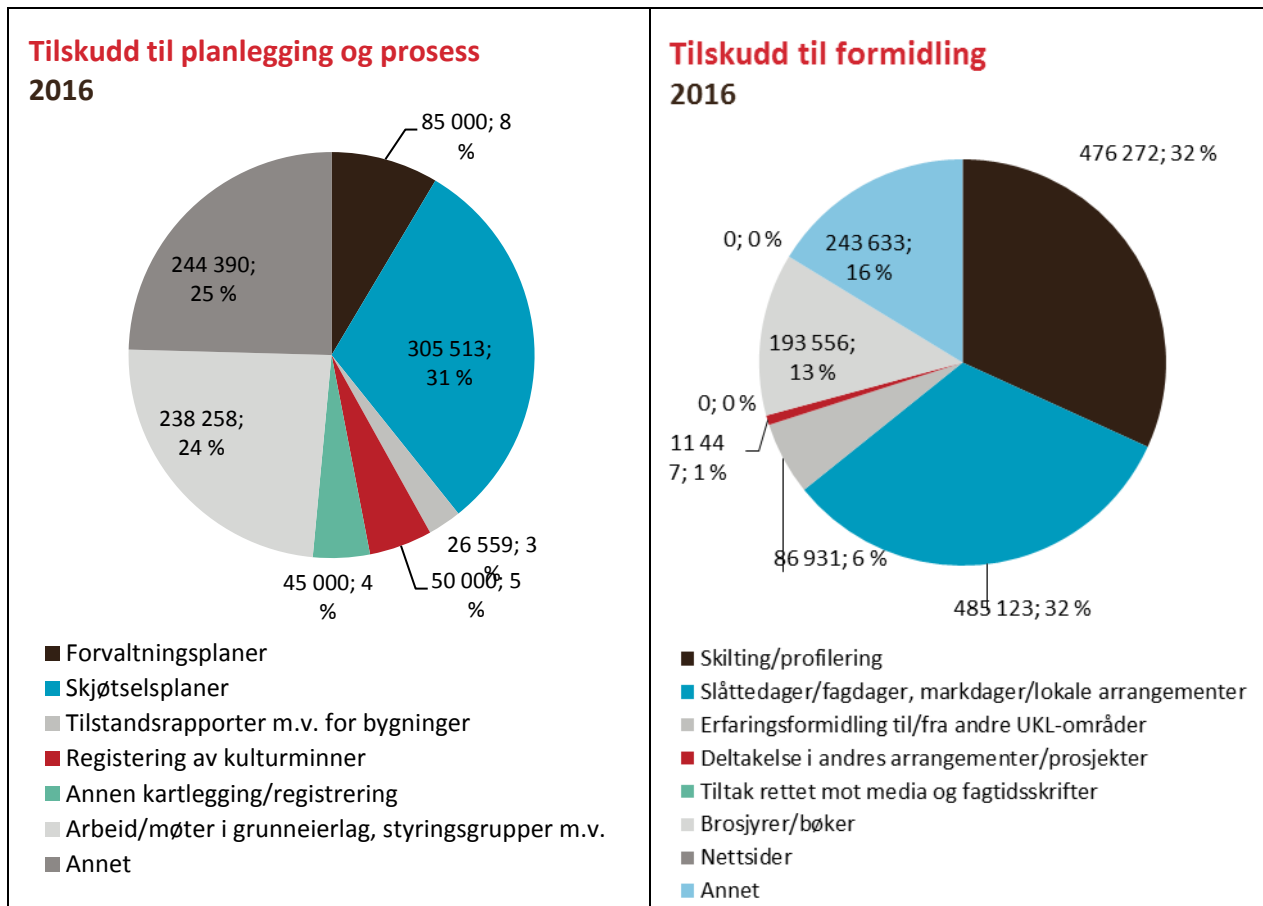
- Automatisk freda kulturminner
- Bygninger
- Steingjerder og skigarder
- Andre kulturminner
- Annet

Tilskudd til andre næringsretta tiltak 2016

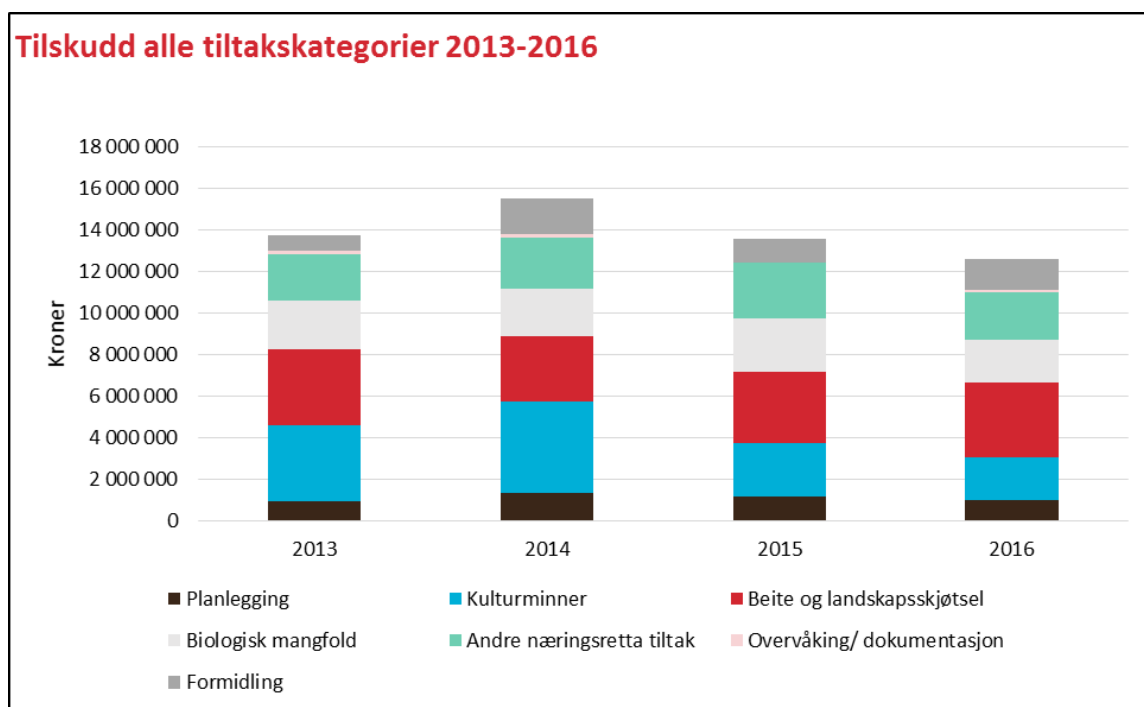

- Næringsutvikling
- Drift av seter
- Turstier og veier
- Ryddeaksjoner, avfallsinnsamling m.v.
- Investeringer i driftsbygning
- Maskiner og utstyr m.v.
- Lokale kurs/kompetansetiltak
- Annet

Figur 3: Tilskudd til biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak, alle områder 2016

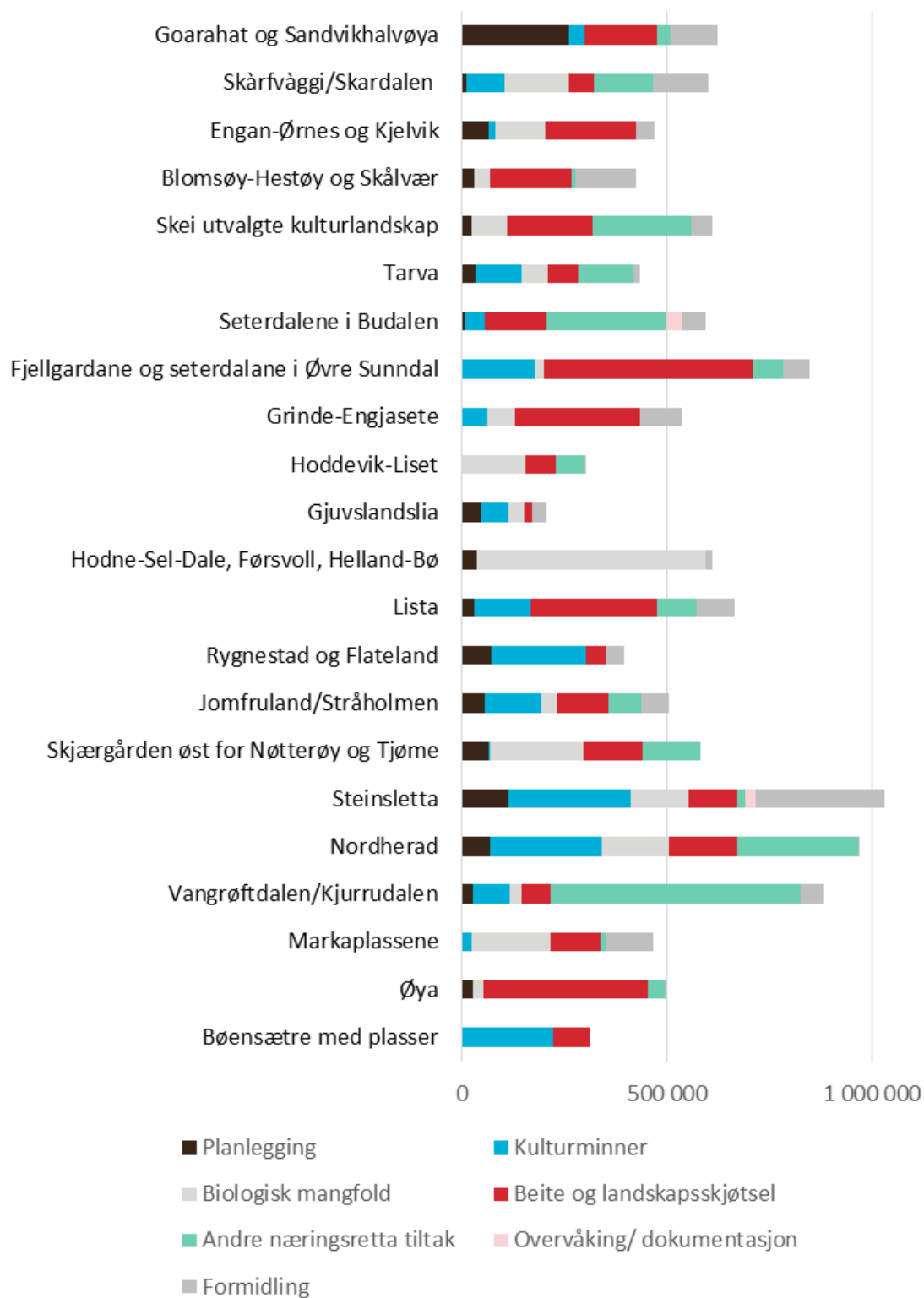

Figur 4: Tilskudd til planlegging og prosess og formidling, alle områder 2016

Figur 5: Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder 2013 – 2016

Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder

Figur 6: Områdenes fordeling, alle kategorier 2016

Vedlegg 1. Årsrapportering 2016. Forbruk alle områder

Tiltak	Forbruk 2016			
	Investeringer	Drift		
Planlegging	Forvaltningsplaner	85 000	0	
	Skjøtselsplaner	255 513	50 000	
	Tilstandsrapporter m.v. for bygninger	26 559	0	
	Registrering av kulturminner	50 000	0	
	Annen kartlegging/registrering	45 000	0	
	Arbeid/møter i grunneierlag, styringsgrupper m.v.	96 865	141 392	
	Annet (angi hva)	82 770	161 620	
				994 720
Kulturminner	Istandsetting/skjøtsel av automatisk freda kulturminner	40 085	33 750	
	Istandsetting/vedlikehold av bygninger	1 396 918	191 035	
	Istandsetting/vedlikehold av steingjerder og skigarder	223 250	0	
	Istandsetting/vedlikehold av andre kulturminner	73 614	61 218	
	Annet (angi hva)	13 000	0	
				2 032 870
Biologisk mangfold	Istandsetting av Utvalgt naturtype - kystlynghei	94 850	77 670	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - kystlynghei	0	227 724	
	Istandsetting av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v.	28 000	20 700	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v	0	330 940	
	Istandsetting av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	309 425	156 875	
	Skjøtsel av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	2 300	653 122	
	Fjerning av fremmede arter	151 750	0	
	Annet (angi hva)	20 000	42 234	
				2 115 590
Beite og landskapsskjøtsel	Beiterelaterte tiltak	782 192	1 500 008	
	Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding	251 615	968 950	
	Annet (angi hva)	0	95 304	
				3 598 069
Andre næringsretta tiltak	Næringsutviklingstiltak (angi hva)	650 183	27 600	
	Drift av seter	20 000	495 000	
	Turstier og veier	71 000	207 308	
	Ryddeaksjoner, avfallsinnsamling m.v.	34 300	67 341	
	Investeringer i driftsbygning	223 700	0	
	Maskiner og utstyr m.v.	118 000	35 000	
	Lokale kurs/kompetansetiltak	111 793	17 200	
	Annet (angi hva)	70 000	140 400	
				2 288 825
Overvåking/ dokumentasjon	Prøveflater/registrering i marka	0	0	
	Annen dokumentasjon	60 565	0	
				60 565
Formidling	Skiiting/profilering	368 603	107 669	
	Slåttedager/fagdager, markdager/lokale arrangementer o.l	191 399	293 724	
	Erfaringsformidling til/fra andre UKL-områder	79 995	6 936	
	Deltakelse i andres arrangementer/prosjekter	11 447	0	
	Tiltak rettet mot media og fagtidsskrifter	0	0	
	Brosjyrer/bøker	125 546	68 010	
	Nettsider	0	0	
	Annet (angi hva)	193 633	50 000	
				1 496 961
Totalsum	Alle tiltak	6 358 869	6 228 730	12 587 599